

עקי וחברים

שמשון ביכלר ויהונתן ניצן
ירושלים ומונטריאול, מרץ 2013
www.bnarchives.net

עקי, איש מאוהב בחיים ועוד יותר מאוהב בבעלי-חיים, כולל בני-אדם מזנים שונים ומשונים – מבקר כהרגלו אצל ידידו הווטרינר.

האחרון מספר לו על שני קשישים הסובלים מדיכאון ועקי ממהר לחזק את רוחם. הוא תולה את נחש החנק סביב צווארו ומניח את הטרנטולה הארסית על קרקפתו. למען יחם להם לעת זקנה.

עקי אינו מבין את חששנו: וכי מדוע שני תשושים נחמדים יכישו או יחנקו בעל-חיים אוהד הרוצה בטובתם?

זאת השקפה אופיינית לעקי. כך הוא ראה את העולם, את ההיסטוריה שלו, את הקונפליקטים שהתחוללו בו ומכאן גם את הפתרונות לקונפליקטים. כמובן, אם אך תרדו לחקר הגיונם.

וכי מדוע שפלסטיני יהפוך פתאום ל"מחבל"? שואל עקי. מדוע אין הוא מעוניין ב"שלום"? מדוע הוא מתנגד למדינה הישראלית הנאורה? האם בגלל תרבותו, דתו, גזעו או טבעו – כפי שמכונת התעמולה הציונית מציגה זאת?

ברור שלא, כותב עקי: הנסיבות ההיסטוריות, הן שנישלו את הפלסטיני מחייו, הדירו אותו מנחלתו והגלו אותו ממכורתו. נסיבות היסטוריות, פירושן במילים פשוטות – התנועה הציונית והמטרות הקולוניאליות שלה מאז סוף המאה התשע-עשרה ולאורך המאה-העשרים. ואחרי כל זאת, כותב עקי, הישראלים מיתממים ויוצרים תיאוריות מדיניות מתוחכמות או סתם אידיאולוגיות של תרבות דת וגזע, המנסות לשכנע אדם הגיוני כי אין סיכוי ל"הסדר מדיני" עם הפלסטינים. הן מנסות להסביר כי אין לסמוך על "הערבי". שהרי "מטבעו" הוא אינו פוסק מלהכיש ולחנוק.[1]

הסבריו של עקי נראים היום ברורים-מאליהם לאדם ההגיוני בכל מקום בעולם, ואילו המכונה הציונית-ישראלית על שלל צורותיה, הולכת והופכת לנלעגת ולמסובכת בסתירות בלתי ניתנות לפיתרון. אולם כאשר עקי וחבריו החלו במסעם להפיכת סדר הדברים על הגיונם לפני כחמישים שנה, הם נחשבו לבלתי-הגיוניים, לתימהוניים, או בקיצור, ל"בוגדים" (במי ובמה? כבר אז לא היה ברור).

היגיון אחר

באחד הימים שדדו שני נערים פלסטינים את המכונית אותה רכש וטרם הספיק לבטחה. הם ארבו לו בעת שנהג לאיטו אחורה בחניה. אחד מהם התחזה לנפגע על ידי המכונית וכאשר עקי מיהר לצאת ולסייע למתחזה – קפצו שניהם לתוך המכונית ודהרו מזרחה לעבר משחטות טייבה.

עקי לא נראה מוטרד במיוחד מן השוד. הוא גם לא חשש מכך שלא יזכה בדמי הביטוח. הדאיג אותו יותר גורלם של הנערים: הכיבוש הציוני הותיר את הפלסטינים ללא סיכוי בחלוקת המשאבים, הוא הסביר. הם הוצאו אל מחוץ לחלוקת-העבודה הלגיטימית. הם נדחקו לתוך קיום קשה-יום, ללא מערכת חינוך ראויה, ללא אדמות, ללא מים, ללא יכולת להתקיים מחקלאות בחלקות משפחתיות הולכות ופוחתות, הולכות ומופקעות. מה נותר להם לנערים אלה? שאל עקי: חיים בשולי שרשרת המזון – עיסוקים בעלי סיכון גבוה וסיכוי יומיומי להיפגע.

בעולם הטבעי והאנושי, לפי עקי, קיים סדר והיגיון, לרוב היגיון פשוט. השליטים, בדרך זאת או אחרת, מתנכלים לסדר ההגיוני ומתעתעים בתודעה האנושית, באמצעות שליטתם בתקשורת, בידע ובהנפקת אידיאולוגיות. כך הם מצליחים להסתיר את ההיגיון ולשבש את המציאות. אבל בסופו של דבר, לטווח-ארוך, חייב לבוא הסדר ההגיוני והתבונה הנאורה – לשכון בתודעה האנושית.

לא היה ניתן לשנות את תפיסתו של עקי, שנחשבת בקונטקסט הפוסטסיטי של היום למיושנת. זאת תפיסה שניתן לכנותה רציונאלית-הומאנית, מודרניסטית-נאורה, ללא ציניות, ללא צביעות וללא פיתולים. הדרך שבה הוא חשב על העולם הזכירה את לייבניץ. אבל כמובן, היה ניתן להפוך בדבר ולראות בו מין גלגול של קנדיד.

מכל מקום, דרך המחשבה הרציונאלית הנאורה הובילה את עקי להתרכזות בהיסטוריה של האידיאות. הוא התמקד בלימוד התפתחות התיאוריות והאידיאולוגיות של היקום והפוליטיקה. נראה כי זאת הייתה, בין השאר, הסיבה לכך שעקי הקדיש מאמצים כה רבים לחקור את כשלון המהפכה

---

[1] ***חלופה למדינה פסיכוטית*** ("מתעה נבוכים").

הסובייטית באמצעות קריאה קפדנית של הדיונים והויכוחים בתוך המפלגה הקומוניסטית בשנות העשרים שלאחר המהפכה.[2]

כשהערנו לו, שאין צורך להתייגע – שהרי פשוט מדובר במלחמה כנופיות, כמו בעידנים ובמשטרים אחרים – עקי דחה זאת. הגרסה המקובלת, לפיה כנופית סטלין הייתה יותר אכזרית מיריבותיה; הייתה יותר מרוכזת במטרותיה הכוחניות ומשום כך זכתה בשלל והצליחה במשך שנים להוליך שולל את האינטלקטואלים במערב, נראתה לו חלקית ביותר.

הוא לא היה מוכן לקבל גישות חד-צדדיות. לדעתו, כל זה טוב להצגות טלביזיוניות או הוליבודיות, שבהן נאסר על הגיבורים שיהיו בעלי מטרות פוליטיות מלבד צבירת כסף או כוח. אבל בטווח-הארוך, טוען עקי, ההיסטוריה היא מאבק בין אידיאות. גם מה שמכונה "אינטרסים" ויחסי-כוח בא לידי ביטוי בצורת אידיאות, אידיאולוגיות, דוקטרינות.

בסופו של דבר, כאשר מנסים להשקיף על ההיסטוריה באופן הגיוני, מבחינים בקיומו של קונפליקט מתמיד ומפותל בין כוחות התבונה לכוחות הכאוס.

כך הוא גם ראה את מהפכת התרבות בסין בשנות הששים. לא כמלחמה בין כנופיית מאו והאוליגרכיות הממסדיות, אלא כמאבק בין דרכי מחשבה על עתידה של סין והסוציאליזם. באופן דומה, הוא בחן את ההיסטוריה של מדיניות-החוץ האמריקנית במאה-העשרים: לא כמבוססת לחלוטין על אינטרסים של הצבר-הון קפיטליסטי, או כהשתקפות מאבקים בין קבוצות-הון בעלות אינטרסים בינלאומיים ומקומיים משתנים.

בתחילה, לא הבנו מדוע הוא קורא מיני ספרים משונים, מלאי פרטים מיושנים על שנות החמישים בפוליטיקה האמריקנית. לבסוף תפסנו: הוא רצה להוכיח לעצמו, שהדוקטרינה "ההיסטורית-מטריאליסטית", על פי הגרסה הסטליניסטית, אותה הוא ספג בתקופת חברותו במק"י, לוקה בשטחיות. הוא ניסה להראות כי התרבות-הפוליטית האמריקנית הייתה בעלת אוטונומיה משל עצמה. היא לא נקבעה בהכרח על פי תכתיבי "ההון", או "אינטרסים-כלכליים" למיניהם. המלחמה הקרה נוהלה על-ידי עסקנים פוליטיים, אנשי-צבא, אידיאולוגים ומנהלים, שהושפעו מדעות קדומות, מעיוורון אינטלקטואלי ומדחפים אידיאולוגיים, שלא היה להם הרבה משותף ל"כלכלה", "ייצור" או לדבר "מטריאלי-אובייקטיבי" כלשהו, שניתן לייחסו לפעילות הפוליטית.

כך גם הוא הסביר את צמיחת הפוליס היוונית שבאה לעולם יחד עם הפילוסופיה, המתמטיקה והדמוקרטיה.[3] אלה צמחו לא משום שהתהוו "תנאים בשלים", מטריאליים או אחרים לכך (כפי שמיני סוציולוגיים או היסטוריונים אקדמיים גורסים – למשל, הטענה הרווחת, שהיו ביוון ההררית והמבותרת, תנאים גיאו-פוליטיים וטכנולוגיים מסוימים ואלה מנעו השתלטות דיקטטורות מן הסוג המונארכי והאוליגרכי שרווחו במזרח-הקדום).

לפי עקי, אין כאן חוקיות היסטורית ולא דטרמיניזם נדוש. הפוליס הופיעה כמו תגלית של מספר לא-רציונאלי, מין שורש שתיים שצץ לפתע, שבירה בלתי מוסברת של מרקם מוצק.[4]

וכך ארע, שבתוך תוכו של עולם בו שלטו מעצמות, בעלות משטרים בנוסח "עריצות-מזרחית", שהתבססו על דיכוי, הפחדה ודתות מאיימות – התרקמה לה הדמוקרטיה.

---

[2] ***Revolution, the D.I.Y Version (20th Century World Politics and Their Consequences)***, Chs. 7-8

[3] עקי אימץ הסברים ברוח זאת ממורו וידידו הפילוסוף קורנליוס קסטוריאדיס, טרוצקיסט לשעבר שהתגורר בפאריס.

[4] *ממחאה למהפכה* ("שינויים פנימיים ושינויים חיצוניים"); *הבזקים*, ע"ע 49-50.

כלומר, נוצרו מוסדות של ויכוח הגיוני וקבלת-החלטות בין כלל התושבים החופשיים בפוליס. היכוחים והדיונים היו על הדרך, על העתיד, על כלל הנושאים שעוסקים בחיים הטובים.

רק בתנאים של פוליס, כותב עקי, יכולות להתפתח דרכי מחשבה דמוקרטיות-הגיוניות, כגון מתמטיקה, לוגיקה, פילוסופיה, היסטוריה, תיאטרון, אקדמיה, ושיטות חינוך הומאניות-ציבוריות.[5]

הגורם הנעלם

לעתים היה לנו רושם, שהוא עורך מין ויכוח עם מוסכמות היסטוריות ומנסה לבנות תיאוריה היסטורית אלטרנטיבית, שתהייה פשוטה והגיונית – ומה שחשוב: שניתן יהיה ללמוד ממנה משהו. שתהיה בה הדרך להגיע ממנה לפיתרון הבעיות האנושיות.

לדידו, התיאוריה המרקסיסטית-לניניסטית עסקה בניתוח מדעי של ההיסטוריה האנושית, לא רק כדי להתחקות אחר ניצולו וניכורו של המין האנושי, אלא בעיקר כדי להתוות דרך מוצא לשינוי היסטורי מתוכנן, למען חיים טובים. אחרת, לשם מה זקוקים לתיאוריה פוליטית?

גם את הקמת "מצפן" הוא ראה באופן דומה: לא כתנועת מחאה – אף שבתחילת שנות הששים, פעילות פוליטית רדיקאלית מן הסוג שהעלתה "מצפן", הייתה תופעה חדשה בקונצנזוס הפוליטי בישראל – אלא כתנועה שמציגה פיתרון לבעיה שתלך ותחריף.

עקי וחבריו ראו ב"מצפן" תנועה פוליטית, שאמורה לחולל תפנית סוציאליסטית במשטר הישראלי ובמזרח-התיכון. משום כך, התנועה עסקה בביקורת רדיקאלית של מדינת ישראל ובהיסטוריה של הציונות על שלוחותיה.

לא ביקורת אקדמית סתמית. אלא שכדי לשנות מן היסוד יש צורך ללמוד ללא מורא את היסודות ההיסטוריים של הציונות והמעצמות במזרח-התיכון. כך ניתן לכתוב-מחדש היסטוריה אלטרנטיבית של המיעוטים הנעלמים שנדחקו מחוץ לתודעה השלטת.

וכך הכניסה "מצפן" לראשונה לתוך הקונצנזוס הישראלי, גורם נעלם, שהודחק מחוץ למשוואה הפוליטית: הפלסטינים.

הבסיס הרעיוני למשוואה החדשה החלה בכתיבת ההיסטוריה החדשה ***שלום, שלום, ואין שלום***, ספר אותו כתב עקי יחד עם משה מחובר.

עקי הציג זאת שוב כמין פתרון לוגי לבעיה פוליטית, שלא נתנה לו ולחבריו מנוח: מדוע השתתפה ישראל בפשיטה על סואץ יחד עם מעצמות קולוניאליות שוקעות כמו בריטניה וצרפת? שהרי עשור קודם לכן נחשבה בריטניה, אף בעיני העסקנים הציוניים המרכזיים, כאויבת העיקרית של ישראל. זאת אותה בריטניה, שהואשמה על ידי ממשלת ישראל בחתרנות ובליבוי סכסוכים במזרח-התיכון. והנה לפתע, היא הופכת לבעלת ברית של ישראל במלחמה נגד מצרים?

> ... תחילה חשבנו שהדבר נובע מתמיכת הציונות בשיטה הקפיטליסטית ... כקומוניסטים חשבנו שהתנגדות הציונות לסוציאליזם ותמיכתה בקפיטליזם ובמעצמות הקולוניאליות השולטות בעמי אסיה ואפריקה, היא שמציבה אותה במסלול התנגשות עם העמים בארצות הנתונות לשלטון מעצמות אלה. זה הסביר את השתתפות ישראל במבצע סואץ, את תמיכת

[5] קורנליוס קסטוריאדיס (תרגום מכתביו על ידי עקי וחברים) ***הפילוסופיה המקורית והדמוקרטיה האמיתית.***

ישראל בארה"ב במלחמת קוריאה (1951-1954), את תמיכתה בצרפת במלחמותיה באלג'יריה ובווייטנאם.... (*הבזקים*, 37).

אבל משהו לא הסתדר בפאזל. איך שלא סידרו אותו, תמיד נותרו פיסות היסטוריות שלא התאימו לתבנית. לפתע הם תפסו: חסרה עובדה מרכזית שנעלמה מעיני כולם – הפלסטינים.

... פלסטינה הייתה מיושבת בפלסטינים שרצו להקים בה מדינה משלהם. הם ניהלו מרד נגד הבריטים בין השנים 1936 ל-1939. שאיפת הציונים התנגשה בשאיפת הפלסטינים. התנגשות זאת הכתיבה את מדיניות-החוץ הישראלית [בתמיכתה במעצמות קולוניאליות כמו בריטניה]. לא מדיניות-החוץ הציונית הכתיבה את מדיניות ההתיישבות והביטחון הציונית – כפי שטענה המפלגה הקומוניסטית – אלא להפך: מדיניות ההתיישבות הציונית היא שהכתיבה את מדיניות-החוץ שלה. התנגשות הציונים בפלסטינים גרמה להם להתנגש בתומכיהם של הפלסטינים [כמו ממשלת מצרים] ולתמוך באויביהם [כמו בריטניה וצרפת].... (*שם*, 40).

... היום זה נראה מובן מאליו. אך בשנת 1962 הגיבו כל הישראלים "פלסטינים"? מי זה?

עד האינתיפאדה ב-1987 לא ראה שום פוליטיקאי, מזרחן, פרשן-פוליטי, או עיתונאי ישראלי בפלסטינים גורם פוליטי. לכל היותר ראו בהם גורם חברתי – פליטים אומללים שצריך להאכילם ... ב-1962 זה נראה רעיון מגוחך של שני סטודנטים למתמטיקה שאינם מומחים למזרח-התיכון.... (*שם*, 41).

היום, לאחר כחמישים שנה, ניתן לומר בביטחון כי המשוואה החדשה שהציגה "מצפן", שינתה את הפוליטיקה הישראלית. הקונצנזוס הציוני, ובעיקר הציוני-סוציאליסטי, נסדק ללא תקנה. למרות השינויים הרבים בעולם והניסוחים האופנתיים החדשים – עד היום הביקורת הזאת מהדהדת. השאלות שהיא הציגה, נותרו בעינן.[6]

מבחינה זאת, קומץ בני-אדם, ללא סיוע כלשהו, מוקפים חשדנות ושנאה, דלים באמצעיהם וכנגד כל הסיכויים, הצליחו לטלטל את התודעה וליצור מציאות חדשה.

פיתרון? ימים יגידו.

אוטונרכיה

"מצפן" גם היוותה פיתרון הגיוני להסתאבות המרקסיזם בגרסה הסטליניסטית.

כפי שעקי תיאר זאת, הוא וחבריו מאסו מלהיות ועד פעולה למען הגנת האינטרסים האימפריאליים של בריה"מ, כפי שעסקני מק"י-רק"ח-חד"ש הפכו להיות. האחרונים בלטו בשתיקתם

[6] "אל הקוראים החדשים אשר לא ידעו את העבר הלא-משופץ".

ובקיפאונם גם לאחר הוידויים (החשאיים כמובן) של כרושצ'וב על פשעי סטלין בוועידה העשרים. הם המשיכו בשתיקה ובהשתקה גם לאחר שבריה"מ הפקירה את המהפכנים הקומוניסטים במצרים, בעיראק ובסוריה. עקי וחבריו רצו במהפכה ולא בייצוג מדיניות ריאל-פוליטיק של מעצמת-על. משום כך דרך מחשבתם ופעילותם המהפכנית נחשבה לעתים כקרובה ברוחה וברעיונותיה לאינטרנציונל הרביעי (הטרוצקיסטי), מה עוד, שחבריה ניהלו שיחות והתוועדויות עם קבוצות טרוצקיסטיות ומרקסיסטיות מהפכניות בקרב תנועות השחרור העממיות הפלסטיניות.

אולם גם האידיאות הטרוצקיסטיות, שאליהן התוודע בעת פעילותו בבריטניה, נראו לו במרוצת הזמן כבעייתיות. הן לא פותרות, לדעתו, את הסתירה היסודית באידיאות המרקסיות.

וכך עלתה "הדמוקרטיה-הישירה" או "האוטונארכיה", כפי שעקי כינה את תוכנית משטר הניהול-העצמי. בעיניו, לא היה מדובר באידיאה לא-מעשית, בסיסמא ריקה, אלא שוב – בפיתרון נועז, אך הגיוני, לבעיות שעלו והתגברו בתיאוריות המרקסיסטיות, בתנועות הפוליטיות הסוציאליסטיות ובמשטרים שנקראו קומוניסטיים.

בעקבות קסטוריאדיס, ראה עקי בדגם הדמוקרטיה-הישירה פיתרון שעשוי להחליף את המרקסיזם הלא-דמוקרטי. האחרון התגלה, לפי עקי, כאנטי-דמוקרטי לא בגלל ניסיון מקרי שלא צלח, או בשל נסיבות היסטוריות ייחודיות, או בגלל בגידת עסקנים פוליטיים באידיאלים, או "הסתאבות המנהיגות", או "ביורוקרטיזציה" ושאר מיני תירוצים. הכישלון הסוציאליסטי נובע מעצם ההיגיון של התיאוריה המרקסיסטית בכללותה, ולא דווקא בגרסתה הלניניסטית.

היגיון אינו מושג סטטי אלא דיאלקטי. היגיון צומח בתוך קונטקסט היסטורי ולכן ניתן היה להתוודע לסתירות ולפגמים בתיאוריה המרקסיסטית בחלוף מאה שנה מאז מרקס.

כפי שעקי ראה זאת, התיאוריה המרקסיסטית מתמקדת בקניין הפרטי, או בגלגולו ההיסטורי כהון. האחרון שולט בקווי-הייצור התעשייתיים למען הרווח הפרטי, כדי להגדיל ולצבור יותר קניין פרטי. מכאן, על פי התיאוריה המרקסיסטית, צומח קונפליקט מעמדי בין העובדים היצרנים, שעבודתם נצברת נגדם כהון – ובין בעלי-ההון, המפעילים משטר פוליטי, שמגן על המשך תהליך הצבר-ההון והקניין הפרטי. הפיתרון המתחייב לפי מרקס והמרקסיסטים הוא ביטול (בדרך זאת או אחרת) של הקניין הפרטי וסוציאליזציה של אמצעי-הייצור.

באופן פוליטי, הפיתרון המרקסיסטי, לפי עקי, הוא בסופו של דבר, השלטת הממשל וזרועותיו על אמצעי-הייצור התעשייתיים. ובפועל, אכן השתלטו המנהלים, המומחים, המתכננים והפקידים הממשלתיים על העובדים השכירים במדינות הסוציאליסטיות במאה-העשרים.

יוצא, שבמקום משטר מנצל ולא-יעיל, שבו בעלי העסקים שולטים במשק ובחברה באמצעות מוסדות השוק ומנגנוני כוח מדיניים, צמח משטר מדכא ולא-יעיל, שבו שולטים עסקנים פוליטיים על ארגונים משקיים וחברתיים בעזרת מנגנוני כוח ביורוקראטיים – מדיניים, מפלגתיים וצבאיים.

לעקי היה ניסיון פוליטי קודם, שהחל במרד הימאים בחיפה. שם הוא נוכח לדעת, שכוחות הביטחון אינם משמשים להגנת שלומם ורכושם של הנתינים אלא להגנת הסדר הפוליטי הקיים, למען שלומם של השליטים. ניסיון זה גרם לו להצטרף לקבוצתו השמאלית של משה סנה ומשם למק"י. אלא שכאן הוא התוודע בהדרגה לצד השני של הדיכוי.

מה שהחל לכרסם בתרדמתו הדוגמטית היה דיכוי מרד הפועלים במזרח-גרמניה ולאחר-מכן, דיכוי ההתקוממות העממית בהונגריה. בשני המקרים היו אלה הכוחות המזוינים של בריה"מ שדיכאו את המרידות באלימות, במרחץ-דמים ובמעצרים המוניים. ובשני המקרים המפלגות הקומוניסטיות שתקו.

המהפכה בפאריס במאי 1968, עוררה אותו סופית.

הוא התחיל להבין באמצעותה, שהבעיה היסודית בקפיטליזם ובסוציאליזם אינה שאלת הקניין-הפרטי או ביטולו. במשטר האחד המניע הוא תאוות הבצע ואילו באחר המניע הוא תאוות הכוח.

בשני המשטרים לא נפתרות הבעיות הכרוכות בתכנון הייצור, הניהול הפוליטי והשותפות בחיים הציבוריים.

התיאוריות הקפיטליסטיות למיניהן נהגות ומונפקות על-ידי כת מומחים מביני-כל במסתורי השוק ובתמרוניו. המומחים האלה מגוננים על קבוצה קטנה ומלוכדת של בעלי-הון ומנהלים, שמפקחים על כלל הייצור, הצרכים, התכנון, הטבע והעתיד של החברה, למען האינטרסים הצרים שלהם, ולמעשה, למען תכתיבי הצבר-ההון.

התיאוריות המרקסיסטיות, לעומת זאת, מעצם הגיונן, מובילות לכך, שחבורה מצומצמת של עסקנים פוליטיים ומומחים יודעי-כל, בקיאים יותר מכלל המין האנושי בסודם של חוקי-התנועה ההיסטוריים. מומחי התיאוריה האלה אף יודעים את צרכיהם של בני-האדם ואת הדרך לסיפוקם. הם קובעים מהן הטכנולוגיות שיש לפתח, מהו טיב החינוך שיש לתכנן. הם מחליטים מהם המגורים הראויים להמון, אלו תשתיות יש להניח וכיצד יש לנהוג בסביבה. וכל זאת הם עושים באמצעות מנגנוני כוח ברוטאליים, בשטיפת-מוח וברמייה מתמדת.

יש צורך במהפכה. מהפכה שתצמיח משטר חדש. משטר שמנוהל על ידי כלל בני-האדם ולא על ידי קבוצות קטנות, שמנצלות ומדכאות את השאר – אם בעזרת אידיאולוגיות של "שוק" אם באמצעות "גוספלן".

משם היה לו קל להתוודע אל קורנליוס קסטוריאדיס, שהציג פילוסופיה היסטורית-פוליטית חדשה: דמוקרטיה-ישירה או אוטונרכיה.

מהפכת 1968 המחישה את האפשרות המעשית הטמונה בדמוקרטיה-הישירה. התברר, שלא היה צורך בשטיפת-מוח ולא בחינוך-מחדש המוני. אידיאת "הניהול-העצמי" אומצה, לדברי עקי, בהתלהבות ברחבי צרפת. היא פשטה במהירות באופן ספונטני וכמעט ב"טבעיות" זחוחת-דעת. כאילו היא חלק מתבונת בני-האדם הממומשת. היא נוסתה והופעלה בדרגות הצלחה שונות במוסדות השונים של החיים: מפעלי-ייצור תעשייתי, בתי-ספר, אוניברסיטאות, עיריות, מועצות מחוזיות, ואפילו בארגונים צבאיים.

אכן, אומר עקי, המהפכה גוועה. אך בניגוד לאלה הפוטרים אותה כ"מהומות סטודנטים" חולפות – כפי שההיסטוריונים מטעם ועיתונאי צמרת אוהבים לטעון – יש להתייחס אליה כמהפכה החשובה ביותר במאה-העשרים. בוודאי יותר ממהפכת 1917.

הצגתה כהפרות-סדר סתמיות, אומר עקי, נובעת מאימתם של השליטים הממוסדים בכל רחבי העולם – הן הקפיטליסטים והן הסוציאליסטים. שני המשטרים פחדו ופוחדים מאבדן שליטתם בהמון. ההיגיון החדש ההולך וצומח, מאיים עליהם. אבל ההיגיון הזה ישוב ויכה בתודעה במרוצת המאה.

כי האוטונרכיה, לפי עקי, היא ההיגיון המהפכני המוביל של המאה העשרים-ואחת.

הקרקס הנודד

עקי היה מודע לכך, שאידיאת האוטונרכיה, ככל שהיא הגיונית ורלבנטית לתקופתה, לא תצמח כך סתם במוחות בני-האדם, באמצעות כוחות-השוק. יתר על כן, המשטרים הקיימים ילחמו בכל כוחם

כנגדה. השליטים מכל סוג וצבע, לא יסכימו לוותר על קניינם הפרטי, על רווחיהם, על עמדות שליטתם, ובוודאי לא יואילו לשתף את כלל הנתינים, רחמנא לצלן, בשליטה, בפיקוח, בתכנון ובהחלטות על הייצור והקיום החברתי.

תהיה מלחמה ארוכה בעלת פיתולים ותפניות לא צפויות, משום שבני-אדם, לפי עקי, נלחמים למען ההיגיון והתבונה.[7]

וכך עקי מצא עצמו מגויס למסעות מלחמה למען האוטונרכיה.

שמשון ביכלר: בשנות התשעים לימדתי קורסים בכלכלה-פוליטית באוניברסיטת-חיפה בפקולטה למשפטים. בכל קורס הקדשתי שיעור אחד לפחות להופעה של עקי. בהמשך הזמן לימדתי גם בכמה מכללות ועקי הרחיב את הופעותיו.

עד מהרה הפכנו ללהקה קבועה ואת ההופעות הללו כינינו "הקרקס הנודד". עקי היה הכוכב. עמו היה מגיע הבמאי, צלם ומפיק ערן טורבינר. עקי היה עולה בכל במה ובכל מזג-אויר ללא עכבות, עם כובע גרב, מעיל ימאים וסנדלי פלמ"ח ומיד וללא היסוס היה בוקע קולו הרועם.

ידענו את הטקסט בע"פ, כולל התנועות, המחוות, הבדיחות, ההפסקות הדרמטיות. ואף על פי כן, לאחר עשור של הופעות ופעלולים לא שבענו מלהאזין לו. תמיד הופתעתי מכך שאנו מרותקים לסיפוריו.

הנושא בדרך-כלל היה תולדות חייו, מין אוטוביוגרפיה פוליטית. כיצד התגלגלו חייו ונישאו על גלי ההיסטוריה העולמית. כיצד ממאורע למאורע הלכה והתגבשה תודעתו הפוליטית, עד שהגיעה לשלב התבוני – האוטונרכיה.

בינתיים זכינו להאזין למחזורי סיפורים נפלאים (צ'יזבטים, בלשונו הקפדנית של מחובר): כיצד גדל בברלין והגיע עם הוריו לפלסטינה רק משום שאמו הבחינה לתדהמתה, בעת שטיילה עמו בחוצות ברלין, כי תינוקה בן השלוש, היושב בעגלתו, מצדיע במוהל-יד לאנשי ס.ס – שהרי היא לא יכלה להסכים שבנה-יחידה יהפוך לנאצי. כיצד שהה עם אמו כמה ימים בעיצומו של המרד הפלסטיני הגדול ב-1937 בכפר שייך אל באדר (החרב היום) שליד ירושלים. כיצד התחרה והפסיד לנבחרת השחייה המעולה של מצרים ב- 1946. כיצד מצא עצמו מעורב בשביתה אלימה נגד המעמד השליט בישראל (ראשי ההסתדרות, מפא"י והממשלה) בתחילת שנות החמישים. כיצד למד מתמטיקה-פיסיקה באוניברסיטה-העברית של תקופת הצנע בטרה-סנטה-ממילא וכיצד הפך לקומוניסט ולראש תא הסטודנטים הקומוניסטיים. כיצד גורש מן המפלגה הקומוניסטית וכיצד זעזעה "מצפן" את אושיות התעמולה הציונית ברחבי העולם. כיצד פסק להיות מרקסיסט, לפחות על פי ההגדרות המקובלות, וכיצד הצטרף לתנועות האוטונרכיה מאז ימי המהפכה המאושרים בפאריס.

[7] עד כמה שעקי היה רחוק מעמדותיו של מישל וולבק, ובעיקר מדרך הצגת עמדותיו, מעניין לגלות כי הם חולקים גישה משותפת באשר לסיבות להתחוללותן של מהפכות. בספרו ***החלקיקים האלמנטאריים***, הציג וולבק את הרעיון, שהכוח החזק ביותר בהיסטוריה האנושית הוא "מוטציה מטאפיזית" – שינוי רדיקאלי-עולמי בערכים החברתיים.

כך התחוללה עליית הנצרות בשיאה של האימפריה הרומית. כך עלתה המחשבה המדעית בשיאו של הפיאודליזם האירופי. אלה שינויים שבאים בתקופת ה"הובריס" של הציביליזציות.

גם הגל הדתי-תרבותי השוטף היום את העולם, נראה לשניהם, כמגמה חולפת. וולבק טען שהמדע עלה בזכות "הוודאות הרציונאלית", שמעניקה ביטחון תודעתי לבני האדם, לעומת הדוגמות הדתיות שנזקקות לתעלולים מגוונים כדי לתמוך בביטחון הרופף של המאמינים. עקי טען לא פעם, כי התודעה האנושית, כמו הטבע, שונאת ריקנות. המשבר בסוציאליזם ובקפיטליזם, יצר ריקנות אידיאית, שמתמלאת במנטרות דתיות ובכרזות פוסט-מודרניות. אולם ברקע הולכת ומתגבשת "מוטציה מטפיזית" חדשה – האוטונרכיה. בדומה למחשבה המדעית, שנתנה ביטחון והיגיון יציב בהבנת היקום – האוטונרכיה מאפשרת לבני-האדם לשלוט באופן תבוני ביקום החברתי.

סיפור המהפכה היה מגיע לשיאו בתיאור ממצה של תביעות העובדים לניהול-העצמי: העובדים סירבו להצעות "הנדיבות" של הממסד הגוליסטי ונציגי המפלגה הקומוניסטית הצרפתית. וכאן היה עקי עוצר לרגע ומדקלם בהדגשה את תביעת העובדים:

"... איננו מעוניינים ביותר לחם. אנחנו רוצים לנהל את המאפיה ..."

הייתה זאת היסטוריה פוליטית אלטרנטיבית של המאה-העשרים.

אולם מוקד ההופעה היה לקראת סופה: אט-אט היה נמוג קסם המעשיות ובמקומו עלה ניתוח הגיוני של מבנה ופעילות של משטר דמוקרטי-ישיר, המתנהל ביחד על-ידי בני-האדם החופשיים למען עצמם.

עקי אמנם היה בעל גינונים מרקסיסטיים, אולם למעשה הוא דבק בכל מאודו בדטרמיניזם טכנולוגי. לדידו, במרכז ההיסטוריה האנושית עמדו שינויים ופריצות-דרך מדעיות וטכנולוגיות, שחוללו שינויים ומהפכות מעמדיות או תרבותיות. הוא היה עומד על הבמה, מחטט בעשרות הכיסים של מעיל הימאים הבלה ולבסוף שולה מין כרטיס אשראי מקומט ומנופף בו בארשת ניצחון.

זהו. הגיע עת הניצחון. עת התבונה.

ב- 1968 טרם בשל ההיגיון הדמוקרטי שהיה כבול למגבלות הטכנולוגיה. ועדי הפעולה הרבים, שהיו מפוזרים ברחבי צרפת ושהחזיקו במגוון דעות, דרישות ומטרות, לא יכלו לשתף פעולה בהחלטות ובתכנון לטווח-ארוך, בהעדר תשתית תקשורתית משותפת. אולם כיום, הרעים קולו של עקי – הזמן בשל. ניתן באמצעות הקומוניקציה המהירה והאינטראקטיבית לחולל דמוקרטיה. ניתן לנהל דיונים ממרחקים, ניתן להצביע על החלטות בעזרת אותם כרטיסי פלא מגנטיים. ובעיקר – ניתן להיפטר מכל מיני עסקנים דביליים, שאין להם ולרוב הנתינים המדיניים מאומה משותף. אין צורך להיתקע עם כנופיות שליטות ואוליגרכיות נצלניות ומיני "נציגים" לארבע שנים. בסופו של דבר, דמוקרטיה במהותה אינה שיעבוד לארבע שנים תמורת יום חופש אחד בצורת "בחירות".

לספקנים, למקשים ולתוהים היה עונה בסבלנות, כי אין פתרונות מוכנים "מלמעלה" ובוודאי לא של מומחים. יש צורך בהתנסות. הניסיון הפוליטי המשותף מביא להמצאת פתרונות משותפים וכמובן תוך כדי טעויות. היה לו תמיד נימוק שקשה היה לעמוד כנגדו: גם אם קבוצת הרוב טועה בהחלטתה (נניח להחזיק בשטחים כבושים) היא תמיד יכולה לחזור בה ולהחליט ההיפך. בעוד שבמשטר של "נציגים" (כך השליטים ומשרתיהם קוראים לעצמם), רוב "הבוחרים" תקועים לנצח עם החלטות השליטים, שגוררות את הרוב לאסונות קיבוציים ואישיים. הם חשים חוסר-אונים ובסופו של דבר מתייאשים מן הדמוקרטיה והופכים לאינדיבידואלים חסרי יוזמה לשנות את גורלם.

ככל שהגיונו היה משכנע, לעקי היה קשה להתמודד עם השאלה ששאל פיליפ פיליפוביץ', הרופא המומחה לחידוש נעורים, ברומן של בולגקוב ***לב כלב***:

> ... אם אני במקום לנתח חולים, אתחיל לשיר בדירה שלי כל ערב במקהלה, ישתרר אצלי הרס ... שהרי אי אפשר לעבוד שני אלים בבת-אחת. הרי לא יתכן שמישהו יטאטא את פסי החשמלית ובאותה עת יסדיר את גורלם של כל מיני לובשי סחבות בספרד.... (***לב כלב***, 54).

כלומר, רעיון האוטונורכיה לוקח כנתונים וכמובנים מאליהם את המרקם הטכנולוגי ואת תהליכי-הייצור החברתיים, כאילו הם עומדים באופן אובייקטיבי מחוץ לחברה. אולם אין זה כך: ייצור, המצאות, "יוזמות" ושינויים טכנולוגיים מעוגנים באופי-השליטה הקפיטליסטי וביחסי-הכוח של המשטר. תחנת-כוח לייצור חשמל, המצאתה, הקמתה, הדרך שבה היא פועלת, השיטות להכשרת עובדיה – כל הקונטקסט הזה שהתהווה במאה השנים האחרונות – תקוע ללא הפרדה בתוך משטר מסוים. מכאן, נראה כי זאת אשליה לחשוב שניתן לבודד את כל המרקם הזה אם אך משנים את אופי השותפות בקבלת ההחלטות.

בתום ההצגה, היה משתרך תור סטודנטים המבקשים לשוחח עמו ולרכוש את ספריו. נוכחתי להפתעתי, שרוב הפונים אליו היו סטודנטיות ולא מעט מהן היו ערביות.

קבוצות מיעוט שחיפשו דרך לשינוי, תמיד התחברו בקלות עם עקי.

מחרוזת הסיפורים

הספרים והמאמרים שעקי כתב בעשור האחרון, לא הופקו בהוצאה-לאור כלשהי. הם הודפסו בבית-דפוס ברמאללה ויצאו בהוצאה-עצמית ללא מפיץ. הוא לא הבין מדוע אנחנו נוזפים בו על הרשלנות בעיצוב הספרים: לעתים ארע שאותיות ההערות בשולי העמוד היו גדולות מן האותיות שבטקסט, או שהפונט בטקסט התחלף לו לפתע. הוא טען, שהעיקר הוא התוכן ולא הצורה. הלא כן? כשאין תוכן ממשי לדברים, כשכותבים דוגמות ממוחזרות, אמר עקי, נזקקים לתחבולות צבעוניות כדי למשוך את העין. לעתים הוא התרשל בהבאת העובדות המדויקות, דבר ששימש בידי מבקריו חומר להתקפה על כלל רעיונותיו.

עקי מצדו, הגיב, כי "... היסטוריה אינה אוסף מקרי של תאריכים אלא הבנת התהליכים ..." אבל לך תסביר לו את התהליך הנכלולי השורר בעידן הפוסטיסטי.

בעשור הראשון של שנות האלפיים עקי הרחיב את מסעות המלחמה למען האוטונרכיה.

הוא הרבה להופיע בפני קבוצות אנרכיסטיות שהלכו והתרבו בישראל. הוא הופיע במחזורי הרצאות בסלון-מזל שבסמטה-אלמונית, בפני אומנים אנרכיסטים במחסן בדרום ת"א, בנאומים בפני קבוצות מוחים בבית-העם ברוטשילד. הוא הרצה על ההיסטוריה של הפיסיקה המודרנית בפני קשישים יקים בבית-התרבות שבכפר-שמריהו ולא ויתר על הרצאות בקוסמולוגיה בפני תלמידי תיכון בחדרה. בכל הופעותיו הוא העלה את מחרוזת סיפוריו בדרך החמימה שהוא היטיב לספר.

מעבר לסיפורים שהושמעו בהופעותיו הציבוריות, עקי אהב לספר לנו סיפורים אישיים יותר, רובם טבולים ברטבים פוליטיים, לעתים מאד עסיסיים.

במשך שנים נסינו לשכנע אותו להעלות על כתב את הסיפורים האלה. עקי מצדו, לא אהב לכתוב אוטוביוגרפיה, אבל בסופו של דבר הוא הוציא את ***הבזקים***, ספרון זיכרונות, הרהורים ומעשים מימיו בפלסטינה, בישראל, בבריטניה, בצרפת ושוב בישראל. הקורא המשכיל חש שההיסטוריה הממשית, המוסתרת, האנושית, צפה ועולה ממעמקי הזיכרון הנשכח, היסטוריה ששוקדים לדרוס ולהעלים.

הבזקים היה עבורנו כאנאמנסיס (Anamnesis).

הבזקים הוא גם מין מחרוזת סיפורים, שינצנצו בעיני הקורא, שישעשעו אותו, יפיחו בו תקווה, ואולי גם יניעו אותו להבין אחרת את ההיסטוריה של המאה-העשרים ואת ההיסטוריה של פלסטין-ישראל. כי יש לזכור, שעקי נותר בנשמתו מורה עוד מימיו כמלמד מתמטיקה בכי"ח ירושלים.

כאשר קראנו לראשונה את ***הבזקים***, נוכחנו שחסרים כמחצית מן הסיפורים שהוא סיפר לנו – ודווקא העסיסיים שבהם. כשלחצנו עליו, הודה לבסוף, שאינו מסוגל לכתוב רעות על בני-אדם – ובייחוד על שותפיו למאבק, גם אם נפרדו דרכיהם. וכך, לא הופיעו סיפוריו על הפילוגים ב"מצפן". על המחלוקת בינו ובין חלק משותפיו ב"מצפן", בעיקר על הקרע בינו לבין משה מחובר, על רקע נטישתו את המרקסיזם. לא הופיעו סיפורים על סמים קשים. על התנסויות פוליטיות קשות, שעברו עליו בישראל ובאירופה. על אכזבות פוליטיות. על חרטות. על טעויות. לא הופיעו סיפורים אישיים ואינטימיים. כל אלה נותרו כצל בזיכרון בלבד. אבל אפילו סיפורים "רעים" שנכתבו – כמו, האכזבה הקשה ממק"י והגירוש ממנה, העימותים עם הממסד הציוני-הישראלי, בישראל ובאירופה, מסופרים בלא זדון או טינה, ללא התחשבנות עם אישים שהרעו לו וללא שמחה לאידם.

על הפשטות והפרופורציות

יהונתן ניצן: מתחילת היכרותי עם עקי הייתי מוצף בסיפורים. בפגישה הראשונה שלי עמו, היה זה הוא דווקא שביקש ממני לספר לו סיפור: מה הייתה נקודת התפנית בחיי, שהפכה אותי למרקסיסט. האם היה זה מאורע פוליטי שהייתי שותף לו? שהייתי עד לו? אולי ספר, מאמר, או סיפור שקראתי? או אולי סרט או מחזה שבו צפיתי?

אבל בדרך-כלל אני הייתי בתפקיד המאזין והוא היה המספר. הוקפתי בסיפורים. לא הייתי רגיל לתרבות שיח כזאת, מהסוג העתיק שהולך ונעלם. בעיקר בדור של טלסקרין חסר-ספקות ואינטרנט יודע-כל. הסיפורים הללו הקסימו אותי ומן-הסתם חוללו בי שינוי. הם השפיעו על הדרך שבה חשבתי. בבועה הדמוקרטית שלו, הוא היה הסוקרטס שלי. הסיפורים עוררו בי שאיפה להוליד דרך אחרת, מה שמכנים ביוונית "מתודה". בקיצור, הם דחפו אותי לספר סיפור אחר.

וכך מצאנו את הדרך לרקום את הספורים האחרים שלנו, על התפתחות המעמד השליט בישראל. לכתוב את "הסיפור העממי" של ישראל: התיאוריה וההיסטוריה מן הצד האחר של האינפלציה הישראלית, של מלחמות הנשק-נפט במזרח-התיכון, של כניסת ההון הבינלאומי. מאוחר יותר, הדרך של עקי עוררה בנו את הדחף לכתוב היסטוריה אלטרנטיבית של התגבשות אופי-הכוח הקפיטליסטי למן המאה הארבע-עשרה באירופה. כל זאת נעשה בעידוד הסמוי של עקי, אף שהוא לרוב לא הסכים עם הדרך התיאורטית וכתיבת ההיסטוריה שלנו.

מה שאהבתי אצל עקי הייתה החתירה לפשטות. אין פלא שהוא השתמש בסיפורים. הסיפור הוא הדרך העתיקה בתרבות האנושית לשותפות במחשבות, למען הרחבת הדעת. לא למען השגת תועלת. למען היופי והנאורות. סיפור טוב הוא סיפור קצר ופשוט, כמו במחשבה מדעית, כמו במשוואה ממצה. יש לשער, שהסיפור הטוב היה הדרך המדעית הקדומה של בני-האדם לפני היות הכתב. ניתן גם להניח שכאן צמח הניגוד בין הפשטות המדעית ובין ההתפתלות האקדמית.

עקי, מכל מקום, המחיש לי, שההסבר הטוב ביותר הוא הפשוט ביותר.

כאשר ביקרתי בישראל נהגתי לפגוש את עקי. אהבתי את השיחות עמו והרהרתי בהן רבות. באחד הביקורים, כאשר עמדתי לטוס בחזרה לקנדה, טלפן אלי עקי וביקש ממני כי אמתין לו: הוא עומד "להביא מתנה". המרחק בינינו היה כעשר דקות בנסיעה רגילה, אולם לעקי, שהיה ידוע בנהיגתו הפילוסופית, לקח להגיע יותר משעה. לבסוף הוא הגיח ממכוניתו המרופטת ובידו מעטפה ענקית ועל פניו חיוך ממזרי. הוא שלף מן המעטפה צילום גדול, כולו שחור, להוציא נקודות לבנות קטנות, שהיו

פזורות פה ושם. "... אתה זוכר את חללית ה-*Voyager* שנשלחה ב-1977 אל מחוץ למערכת השמש...?" שאל. "...ובכן, זאת אחת מן התמונות שצילמה החללית. ועכשיו, אתה רואה את הנקודה הזעירה הזאת – הנה, בדיוק כאן – זהו כדור הארץ! קח את זה אתך, למען העתיד. זה יעזור לך לשמור על פרופורציה..."

התמונה הזאת תלויה עד היום מעל שולחן העבודה שלי.

אבל גם את הפרופורציה יש לקחת בפרופורציה. זאת המחיש עקי בפשטות אופיינית.

פעם, כשהסבנו בעת השקיעה בבית-קפה בחוף יפו, סיפר עקי: הפיתגוראים ראו בכל גודל ביקום יחס – או "פרופורציה" – בין שני מספרים שלמים. הגישה שלהם נראתה מושלמת ומקיפה, מכילה ומכלילה את כלל היקום. לפי ההיגיון הפיתגוראי, המרווח בין כל שני מספרים – לדוגמה, המרווח בין 1 ו-2 – "מאוכלס" באינסוף מספרים רציונאליים. בכל רווח כזה תמיד ניתן לתקוע עוד מספר רציונאלי, פשוט על ידי חילוק הרווח בשניים שוב ושוב, עד "שלא נותר מקום" כלשהו.

אבל מסתבר, שההיגיון הזה, שנראה מקיף ומכליל, הוא חלקי ביותר. אף שבין המספרים 1 ו-2 קיימים אין-סוף מספרים רציונאליים – ולפיכך, לכאורה, לא נותר מקום לדבר אחר – היה ברור, אף לפיתגוראים עצמם, שברווח הזה, הצפוף עד-אינסוף, שוקק לו חיים עולם מקביל. זהו עולם בעל היגיון אחר – אך אמיתי באותה מידה = עולם של אינסוף מספרים *אי-רציונאליים*.

כלומר, ניתן לחשוב על שתי "מציאויות" שונות לחלוטין, השוכנות בעת ובעונה אחת, *באותו* התווך.

האפשרות הזאת לחשיבה דו-ממדית, או אפילו רב-ממדית, מעניקה אומץ. היא מאפשרת ללכת בדרך שונה, לשלול את הדוגמה, לפרוץ דרך לתודעה אחרת.

כך הופיע דמוקריטוס, שהמציא את האטומים כפשרה בין העולם הקפוא של פרמינידס והעולם הזורם של הרקליטוס. כך פרץ לו ההיגיון הדיאלקטי של היגל ומרקס, כנגד הרציונליזם והפוזיטיביזם. כך נוצר עולם בעל "קיפולי" המציאויות של הפיסיקאי דיוויד בוהם וכך הייתה המצאת ה"מאגמות" של קורנליוס קסטוריאדיס.

הסיפור של עקי עורר בנו אומץ לפרוץ לעולם אחר. האפשרות לחשוב על שתי מציאויות חובקות-כל? שקיימות בכפיפה אחת? דבר יפיופי. האידיאה דחפה אותנו לנסות לנסח את המציאות הקפיטליסטית ביותר מהיגיון אחד. להשתמש לא בשפה מכלילה אחת, כפי שעושים הליברלים (שפת התועלת, שפת המימון והרווח) והמרקסיסטים (שפת העבודה והעודף). במקום זאת יש לחשוב במונחים של שתי שפות, שני הגיונות, הכרוכים זה בזה אך שונים במהותם. אלה הן שפת ההון הכוחנית, שניצבת מול שפת היצירתיות השיתופית. השפה השליטה של הצבר-ההון מול השפה החבויה של ההתנגדות הבלתי-נראית והשינוי. היגיון הסדר (order) מול שינוי ויצירה-מחדש של הסדר (creorder).

האם אין זה אותו אנאמנסיס, שעקי דאג לעורר בנו?

המדען והכנסייה

שמשון ביכלר: עקי אהב לקרוא ספרים ואף אהב לדבר עליהם. הוא קרא ספרי מדע, ספרי היסטוריה, רומנים וספרי מתח. ספר טוב, חדשני, מכל סוג, הלהיב אותו כנער בגיל ההתבגרות. הוא שוחח עליו בלהט ובאופן מקורי. שיחה עמו הייתה דיאלוג במובן המקורי של המילה. הכוונה לא ל"שיח" הלוחמני

המבטל את האחר, החוזר שוב ושוב על ההבלים, אותו להג שבני-האדם החיים בקונטקסט הפוסטיסטי הותנו אליו. הדיאלוג עם עקי התפתח לכיוונים לא צפויים. היה בו ניסיון להעיר את ההבנה בין המשוחחים, להאיר דבר מחדש, להמציא ידע חדש. עקי בגילו, עד כמה שהיה חירש למחצה, הפתיע אותנו בערנותו האינטלקטואלית. משום כך אהבנו לבקר בביתו בכל הזדמנות. עקי קיבל את פנינו בשמחה אמיתית, תמיד וללא הסתייגויות. תמיד היה ממהר להציע כיבוד מכל טוב – מקפה בניחוח מיוחד ועד לגראס מגידול עצמי.

עקי היה ניגוד בולט לאקדמאים.

שיחה עם אקדמאים משעממת. ריקה. היא מלווה בלהג משמים על יחסי-כוח, על מינויים, תככים, תקיעת סכינים, צחוק-רע. מעולם לא פגשתי אקדמאי, שסיפר לי בבהירות את תוכן הספרים שקרא, מה הוא למד מהם. או שהבהיר לי את טיב התיאוריות שאת מחבריהם הוא אהב להשמיץ. טרם ארע שהצלחתי לשוחח עם אקדמאי על המחקרים החדשים שהוא עורך, על ההיפותזות החדשות שמעסיקות אותו. במקום זאת שמעתי רכילות על אקדמאים אחרים, השמצות, אנקדוטות על נסיבות אישיות, בדרך כלל נבזיות, שהתלוו לכתיבת תיאוריה מפורסמת, סיפורים על חופשות נופש שהתחברו לכנסים המדעיים ושאר מיני בנאליות אקדמית.

עקי היה איש מדע אמיתי. הוא היה מקורי. הוא היה יצירתי. הוא ידע להעריך יצירתיות וחדשנות ומיד השכיל לאמץ אותה. הוא היה מתפעל כילד מכל צעצוע טכנולוגי חדש.

מעל הכול הוא היה צנוע. הוא לא דרש זכויות יוצרים או זכויות ראשוניות, או זכויות כלשהן.

הוא עורר בנו את הרעיון המלהיב של שבירת הסבוטז' על הידע. כן, הוא הקפיד בכל ספריו לכתוב בפתיחה את קריאת התגר של הרוח היצירתית, המדעית:

"מותר להעתיק, לשכפל, לצלם, להקליט, לתרגם, לאכסן, להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בכל צורה ובכל אמצעי...ללא אישור בכתב ממישהו, בתנאי שהדבר אינו למטרות רווח ואינו מסלף את רוח הדברים..."

האמת היא, שעקי כתב "מותר" אבל התכוון "מומלץ".

הרגשתי עלבון צורב לראות אותו עומד בכנס אקדמאי יומרני אחד ב- 2004, בכניסה מחוץ לאולם ומוכר-מחלק את ספריו בהוצאה-העצמית בדפוס רמאללה.

שם הכנס המסובסד היה "כנגד-הזרם", לא פחות. הוא נערך על ידי אקדמאים מלוקקים, עברים וערבים, שדיברו גבוהה על המחאה הפלסטינית ועל הצורך בדמוקרטיה אחרת.

שאלתי את אחד האקדמאים המארגנים, מדוע עקי לא הוזמן להרצות ונעניתי במבט חומל: "...עקי אינו מבין בדמוקרטיה של הפוליס היווני ואינו מומחה בהיסטוריה הפלסטינית. ספריו פשטניים ומלאים באי דיוקים. כאן בכנס מופיעים מומחים...".

הממציא עמד מול הגולם...

ועקי? לו, לא היה אכפת כהוא זה. הוא שמח בשמחתם של אותם הצעירים שקנו את ספריו, ולמעשה, אם סטודנט או סטודנטית אמרו לו שאין בידם לשלם – הוא מיהר להעניק להם בחינם. והאמת היא, כפי שאני מכיר את עקי, אילולא הבושה, הוא היה מוכן לשלם להם כדי שיקראו את הספרים. במידת מה הוא הזכיר את הסיפור על המדען הראשון בהיסטוריה, פיתגוראס, ששילם לתלמידו כדי שילמד לאהוב מתמטיקה.

מודעות עצמית ואוטונומיה

עקי למד בלונדון של שנות השישים בקינגס-קולג' לימודי דוקטוראט בקוסמולוגיה (יחד עם הפיסיקאי המפורסם לעתיד סטיבן הוקינג). לאחר מכן הוא למד בקורס הראשון בעולם ללימודי מחשב. שני התחומים הללו תרמו יחד להתעניינותו במה שמכנים "בינה מלאכותית". בדרך-כלל התחום ממומן ומוכוון על ידי שליטים, בעיקר כדי להדק את שליטתם בנתינים, או כדי להמיר את מיומנות העובדים הבלתי-צפויים במכונות צייתניות. אלא שעקי התעניין בתחום הזה מן הכיוון הנגדי: הוא סבר שהתחום עשוי להאיר אספקטים חבויים של התודעה-העצמית. הבנה כזאת עשויה, לדעתו, להצמיח את הדרך לאוטונומיה, לשחרור האדם מכבלי השליטים. הוא סיפר לנו, שבחמישים השנים האחרונות ניסה לפתח מין אלגוריתם שיחולל מכונה, אשר תכיר את פעולותיה עצמה.

בגרסה האנגלית של ***הבזקים*** (***Enlightening Disillusionment***), מופיע סיפור בשם "Suicide?" (שלא נכתב בעברית).

השנה 1953 ועקי הימאי מפליג באונית-משא לאפריקה. באחד הנמלים קונים כמה מאנשי הצוות קופים. רוב הקופים היו תינוקות וגוועו תוך מספר ימים, אבל קופה בוגרת אחת שרדה. הימאי שרכשה קשר אותה לסיפון בחבל ארוך. אלא שהיא הצליחה לכרסם בחבל ולברוח. מיד יצאו מלחים למרדף אחריה ולבסוף הצליחו להקיפה מכל צדדיה ולדחקה אל הירכתיים.

> ...הקופה נעמדה על מעקה הסיפון והביטה בנו ולאחר מכן הפנתה מבטה אל הים שמתחתיה. היא עשתה זאת שוב ושוב. תפסנו, שהיא מתלבטת האם לקפוץ אל המוות או לאו. כולנו דממנו ולא זענו. לא חפצנו שהיא תקפוץ. היא נתנה בנו מבט אחרון – וזרקה עצמה לים.
>
> עמדנו מסומרים. מבטיה החוזרים ונשנים בינינו לבין הים, הוכיחו שהיא הבינה היטב כי קפיצה לים היא מוות. מבטיה שיקפו את התלבטותה הקשה בין חיים בשביה לבין המוות... כולנו שאלנו עצמנו, האם היא החליטה במודעות להרוג עצמה? האם היא באמת ידעה שקפיצה תביאה אל מותה? כל אנשי הצוות נראו מיוסרים. עד היום השאלה הזאת אינה מניחה לי..." (***Enlightening Disillusionment***, p. 157).

זהו סיפור בנוסח עקי על תודעה-עצמית ואוטונומיה.

יהונתן ניצן: במובן מסוים, עקי מזכיר לנו את הפיסיקאי מייקל בירד, גיבור ספרו של איאן מקיואן, ***סולר***.

כמו לבירד, לעקי תמיד היה בסיס התייחסות קבוע, לוקוס יציב שעליו הוא עמד – השיטה המדעית.

העולם סביבו נראה גועש ושוצף, אוסף של מאורעות מקריים, הפתעות ואסונות. אך מאחורי הכאוס, אומר עקי, מסתתר היגיון: "...יכולים הפילוסופים של המדע להשלות עצמם שההפך הוא הנכון...", מהרהר בירד, "...אבל הפיזיקה משוחררת מן הדופי האנושי. היא מתארת עולם שהיה ממשיך להתקיים גם לולא היו קיימים גברים ונשים וכל מכאוביהם...".

הדבקות הזאת בראיית העולם המדעית, עיוורה את עקי מלצפות בעליית הפוסטיזם מאז שנות השמונים. כמו בירד של מקיואן, עקי התקשה להתמודד עם הפיזיקה החדשה, הלא אונטולוגית. וכמו

בירד, הוא עמד חסר-אונים מול מתעבי האמת המתעתעים החדשים. הוא נראה אובד מול התחבולנות, הצביעות ובעיקר, מול הבורות הקנאית של הפוסטיסטים. לעקי, כמו לבירד, נראו סיסמאות הפוסטיסטים על "היוהרה ההגמונית", "הרדוקציוניזם", "המהותנות" ו"האובייקטיביזם הגס שמשמר ומקדם את הדומיננטיות החברתית של האליטה הגברית הלבנה", חסרות היגיון או שיטה. הוא לא היה מסוגל להבין על מה הם מדברים (ובינינו, מי כן מסוגל?).

הוא לא אמר זאת בגלוי אך כנראה, לכך קשורה שיבתו מבריטניה. הפוסטיזם הלך והשתלט על התודעה הכללית. המוסלמים, הדתיים, התרבותניקים ומלומדי תורת-הגזע החליפו את אנשי הקדמה. הם קילפו את סיסמאות התבונה והמאבק לחופש ולשינוי והשליכו בלעג את התוכן שאותו יצרו במאבק מתמשך דורות של מהפכנים כמו עקי.

לעקי לא היה מה לחפש במעין-מציאות הזאת.

עקי וחברים

עקי אהב בעלי-חיים. אולי משום שהוא מצא בהם את ההיגיון האסטטי הפשוט. אבל יותר מכל הוא חיבב חתולים. ביתו היה מלא בחתולים. חלקם היו מקרובים ביותר. הם אף זכו לחלוק עמו את מיטתו. אחרים היו סתם אוהדים, שבאו לסעודה מהירה בחצר. תמיד כשהגענו לביתו, בכפר-שמריהו או בשנים האחרונות בתנובות, מצאנו אותו בתנוחה החביבה עליו: שוכב במיטה ומחזיק בידו האחת ספר, וידו האחרת מחליקה על פרווה קטיפתית של חתול מרנרן. מסביבו רובצים כמה חתולים מתמתחים ומפהקים, שנותנים בנו מבט חולמני. עקי מצדו, הקפיד לא לכנותם בשמות.

בני-אדם זקוקים לשמות ולכינויים, הוא הסביר. המשטר המדיני הופך אותם לזהים. בחיים הקפיטליסטיים יוצאים בני-האדם מקו-הייצור החברתי כסחורה סטנדרטית. משום כך הם רדופים כל ימי חייהם בחששות, שמא יאבדו את זהותם ונזקקים נואשות לכינויים. הם נלחמים על ייחודם, על שונותם, על תרבותם המיוחדת. הם מוכנים להפוך לרוצחים סדרתיים ובלבד שיזכו בחיי-אלמוות. החתולים לעומתם אינם זקוקים לכך. הם מיוחדים. הם לא ניתנים לאילוף. הם כה שונים אחד מן השני. יש ביניהם חולמניים וזריזים, יש עצבניים ורגועים, יש סקרנים ושמרנים, ישנם רזים ועגלגלים, ישנם קוצניים וקטיפתיים, ישנם מכוערים ויפויפים, וכמובן ישנם כוחניים ופשרניים. אבל רעים כך סתם – לא תמצא בקרבם. פה ושם כמה קרבות קצרים על מזון מהיר וסקס חטוף. אבל לארגן מלחמת-עולם? מיליוני חתולים ההולכים מרצונם לטבח המוני? ועוד בעבור דגל? דת? לאומיות? או גרוע מכך – בעבור כמה ח"חים, שמנופפים בדגל, בדת או בלאומיות? לא ידידי: דבר כזה לא תמצאו אצל החיות.

לעקי הייתה בכפר שמריהו חצר גדולה, בה היה מאכיל את החתולים. יום אחד הבחנו, שעקי משליך נתחי בשר לעבר אחד השיחים המרוחקים. שמנו-לב, שאף חתול לא קרב לשיחים האלה. לבסוף התברר, שעקי מאכיל נמיות. נמיות?

הוא הסביר, שבעקבות סלילת כביש חדש נותקו הנמיות משדות מחייתן, וכך הן הגיעו לחצר ביתו של עקי. שהרי הן ידעו, מאז ימי לונדון, כי מיעוטים ופליטים פוליטיים מתחברים לעקי.

נמיות הן חיות יפות ופניהן עדינות, אולם כידוע לבני-הנעורים, שאהבו את ***פנג הלבן*** של ג'ק לונדון, שיניהן וציפורניהן עשויות להיות קטלניות. הן ביישניות ואינן נותנות אמון בחיות ובעיקר לא בבני-אדם.

היה זה מחזה רב רושם, לצפות בעקי מאכיל עם רדת היום שני מחנות: אסופת חתולים, שמתגודדים בקולניות סביבו וקבוצת נמיות חשאיות, נחבאות בשיחים ושומרות מרחק.

בתחילה, כמעט שלא זכינו לראות את הנמיות, אך בביקורים הבאים הן כבר הסתובבו בגלוי בתחומם בגבול החצר. כעבור כמה חודשים מצאנו את עקי זורח מאושר. הוא בישר בגאווה, כי באותו יום העיר אותו משנת-הצהרים גור נמיה, שנכנס לבית וטיפס על מיטתו בין כל החתולים שרבצו וטפח לו בכפו בעדינות על לחיו. וכל זאת, כדי להודיעו, שקצרה רוחו מלהמתין והוא דורש להקדים את הארוחה.

כשבאנו אליו, נראה עקי ניצב איתנות על רגליו הפגועות ומאכיל את שתי הקבוצות. שתיהן חיכו בפינות שונות בחצר, אולם ניכר היה שהן התקרבו אחת לשנייה, בלא חשש. לעתים נשמעו רטינות כאשר עמדו קרובים מידי משני צידיו של נתח בשר, אך עקי מיהר לפייסם בשיגור נתחים נוספים.

הוא הפנה מבטו אלינו ואמר: "...הנה, אם חתולים ונמיות יכולים לדור יחד בשלום בחצר, בוודאי שקהילות פלסטיניות וישראליות יכולות לחיות בצוותא במדינה דמוקרטית אחת... אפשר תמיד להתחיל משתי מדינות אך בסוף מגיעים למסקנה שמדינה אחת עדיפה..."[8]

לעקי היו חברים רבים בקרב החיות ובקרב בני-האדם. קשה היה שלא לחבב אותו והוא כבן-יחיד, אכן נזקק לחום ולתשומת-לב. מנגד, היה בו גרעין בדידות בלתי חדיר. פעם אף הודה באזננו, כי יותר מכל הוא אוהב להיות עם עצמו. הוא השתדל למצות את המיטב מן החיים. מעולם לא שמענו ממנו תלונה. אף שמצבו הבריאותי הלך והדרדר, ועוד בקונטקסט המרושע של פעלולי הפרטת הבריאות בנתניהולנד, הוא נותר אופטימי. הוא טען שהמצב הולך ומשתפר: הנה, צנתור קטן נוסף, פלוס החלפת שסתום בלב, ולבסוף, החלפת מפרק הירך – "ואני כמו חדש". גם מצבו הכספי הלך והורע. הוא נאלץ למכור את ביתו בכפר-שמריהו כדי לכסות חוב לבנק שתפח (בעיקר תודות לריבית חריגה שנצברה). הוא קנה בית ב"תנובות" וניסה לחיות עם שארית הכסף ממכירת הבית. אלא שלמרות יכולתו המתמטית הטובה, מעולם הוא לא התעניין במצב החשבונות. וכך הוא נאלץ למשכן את הבית והמחסור הלך והעיק עליו. הוא לא הודה בכך, אולם בשבועות האחרונים לחייו הוא נראה מדוכדך. לא היה מי שיסעד אותו. הוא היה גאה מידי מכדי לבקש סיוע. לראשונה ניכרו בו אותות זקנה. הוא נותר ימים במיטתו, מיעט לאכול והזיק בעיניו כבה.

הוא מת בודד מוקף בחתוליו.

---

[8] הסיפור הזה מזכיר מאד את תהליך החינוך לסובלנות בין טיפוסים שונים של בני אדם, כפי שתיאר אלדוס הקסלי בספרו ***אי*** (ע"ע 248-9).